

KUZEY KIBRIS ÖZELİNDE NEOLİBERAL DÖNÜŞÜMÜN BOYUTLARI

Yrd. Doç. Dr. Emine TAHSİN
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Özet: Bu çalışmada Kuzey Kıbrıs örneğinde neoliberal dönüşümün temelleri ve boyutları analiz edilmeye çalışılmaktadır. Bourdieu (1998) ve Harvey'in (2005) neoliberalizm tanımı veri alınırken söz konusu yaklaşımların Kuzey Kıbrıs örneğindeki geçerliliği sorgulanmaktadır. Diğer yandan Kuzey Kıbrıs'ın neoliberal politikaların belirlenmesi noktasında kendine özgü koşulları dikkate alınmaktadır. Kıbrıs sorununun karmaşıklığı veri alınırken, öncelikle neoliberal politikaların sosyo-ekonomik koşullara etkileri analiz edilmektedir. Bundan dolayı Kıbrıs ve dış politika analizi yerine, Kuzey Kıbrıs'ta devlet-piyasa ilişkileri ve de aralarındaki karşılıklı etkileşim irdelenmeye çalışılmaktadır. Aynı zamanda neoliberal gündemin AKP dönemi ile kısıtlı olmadığını tartışan çalışma, neoliberal politikaların uygulama aşamasında AKP döneminde farklı koşulların ortaya çıkıp çıkmadığı yanıtlanmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla çalışmada Türkiye ile Kuzey Kıbrıs arasında imzalanan ekonomik işbirliği protokolleri ile Türkiye Yardım Heyetinin faaliyetleri analiz edilmektedir. Sonuç olarak çalışma, neoliberal dönemde Kuzey Kıbrıs ekonomisinin dünya ekonomisindeki konumuna yanıtlar üretmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, Kuzey Kıbrıs'ın politik ekonomisi, Yardım Heyeti, Türkiye-KKTC ekonomik işbirliği protokolleri

THE DIMENSIONS OF NEOLIBERALISM TRANSFORMATION IN CASE OF NORTHERN CYPRUS

Abstract: This paper aim to analyse and discuss the dimensions of the neoliberal transformation in case of Northern Cyprus. First of all based on Bourdieu's (1998) and Harvey's (2005) definition of neoliberalism the validity of these definitions for Northern Cyprus would be questioned. On the other hand the paper would consider that Northern Cyprus case has got specific facts that determines the dimensions of neoliberal policies. Given the complexity of Cyprus problem and its effects to the socio-economic life of Northern Cyprus the hardcore of the paper would be the market-state relations and the interactions among them. At this point, especially rather than the analysis of Turkey's Cyprus policy as a part of changing dynamics in foreign policy, the approaches to the Northern Cyprus socio-economic life would be the priority of the paper. On the other hand neoliberal agenda in case of Northern Cyprus and the contradictions within the application process would tried to be defined. In addition to these the paper would discuss that the neoliberal transformation of

Northern Cyprus could not be limited only to JDP era but this era has different nuances that also means a further step in the application of the neoliberal policies. Given that the activities of Technical Assistance Committee and the bilateral protocols would be analysed. As a result the place of Northern Cyprus within the international economy regarding the neoliberal era would tried to be answered.

Keywords: *Neoliberalism, Political economy of Northern Cyprus, Technical Assistance Committee , Turkey-TRNC economic protocols*

1. GİRİŞ

Bu çalışma Kuzey Kıbrıs özelinde neoliberal dönüşümün boyutlarına odaklanmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda öncelikle neoliberalizmin tanımı yapılmakta, sonrasında ise Kuzey Kıbrıs özelinde uygulanan ekonomi politikalarının neoliberalizmle bağlantısı analiz edilmektedir.

Bilindiği üzere 1980 sonrası dönem dünya ekonomisinde küreselleşme ve neoliberalizm olguları ile birlikte anılmaktadır. Bunun sonucu olarak gelişmekte olan ülkelerin de dünya ekonomisine eklemlenmesi süreci bu iki olguya bağlı olarak şekillenmektedir.

Bu çalışmada neoliberalizm tanımı, Harvey (2005), Bourdieu (1998) ve Saad-Filho'nun (2007) yaklaşımları temel alınarak açıklanmaktadır. Harvey (2005) neoliberalizmi, bireylerin refahını arttırmanın en ideal yolunun, girişimci özgürlüğünün maksimizasyonu olduğunu ileri süren ekonomi politik pratiklerin teorisi olarak tanımlamaktadır. Girişimci özgürlüğü ise, özel mülkiyet hakları, bireysel özgürlük, serbest piyasa ve ticaretle karakterize edilen kurumsal bir çerçeve ile mümkün kılınabilmektedir. Devletin görevi, bu pratiklere uygun kurumsal çerçeveyi oluşturmak ve korumaktır. Devlet, özel mülkiyeti güvence altına alacak ve serbestçe işleyen piyasaları geliştirecek orduyu, savunmayı, polis gücünü ve hukuksal yapıları kurmalıdır. Buna ek olarak, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik veya çevre kirliliği gibi alanlarda piyasa yoksa, gerektiğinde devlet eliyle oluşturulmalıdır. Bu görevlerinin dışında devlet ticari girişimlerde bulunmamalı, piyasalara müdahale etmemelidir. Piyasalar bir kez oluşturulduktan sonra devlet müdahalesi, mümkün olduğunca minimum seviyede tutulmalıdır

Saad-Filho (2007) neoliberalizmin salt ekonomik ve sosyal politikalar içermekle kalmayıp öncelikle bir birikim stratejisi oluşturmaya yönelik yeni kurallar dizinini kapsayan unsurları içerdiğini vurgulamaktadır. Bu dönemin temel özelliği olarak sermaye birikimi önündeki tüm engelleri ortadan kaldıran, sermayenin tüm dünyada egemen olmasını hedefleyen kurallar dizininin gündeme gelmesi olarak da tanımlanmaktadır. Neoliberalizm ile piyasa mantığını engelleyen her türlü kolektif yapının yok edilmesi gerektiği ileri sürülmekte, sermayenin yaygınlaşması önündeki toplumsal, idari vb. düzenlemelerin tümünün "akıl dışı" olarak nitelendirilerek, kaldırılması gerektiği savunulmaktadır (Bourdieu, 1998).

Bunun sonucunda neoliberalizm Dünya Bankası ve IMF öncülüğünde gelişmekte olan ülkelere önerilen Washington Uzlaşısı ilkeleri yapısal uyum ve istikrar politikaları ile somutlanmaktadır. Washington Uzlaşısı ve neoliberalizmle

bağlantılı gündeme gelen politikalar, devletin etkin olmadığı, piyasanın etkin olduğu bunun sonucu olarak devletin kalkınma sorunlarıyla ilgilenmesi yerine piyasanın ilgilenmesi gerektiğini öne çıkaran, yoksulluğun nedenlerini devlet müdahalesi ve yolsuzluk, hatalı saptanmış teşviklere bağlayan, yurt içi tüketim yerine uluslararası ticaret ile finansın büyümenin motoru haline gelmesini savunan bir yaklaşımı beraberinde getirmiştir (Saad- Filho, 2007: 192). Neoliberalizm ve Washington Uzlaşısı, mikro düzeyde piyasa devlet ilişkisinin yeniden tanımlandığı, makro düzeyde ise küreselleşmenin amansız ilerleyişi ile sermaye hareketliliğinin dünya ekonomisinin ayırt edici özellikleri olduğunu kabul etmektedir.

1990'lı yıllar ile birlikte Washington Uzlaşısı ilkeleri özelinde uygulanan yapısal uyum ve istikrar politikaların sonuçlarına yönelik eleştiriler, Washington Uzlaşısından farklılaşan yeni politikaların da gündeme gelmesini beraberinde getirmiştir. Tam da bu noktada Washington Sonrası Uzlaşısı ilkeleri Dünya Bankası özelinde de temel alınan yeni büyüme stratejilerinin ilkeleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Ben Fine (2006: 17) Washington Sonrası Uzlaşısı'nın önermeleri dikkate alındığında bu önermelerin Washington Uzlaşısı'nın reforme edilmesinden başka bir anlam taşımadığı, küreselleşme sürecinde kapitalist üretim ilişkileri anlamaya yönelik olarak sistem içinde devletin rolü, çatışma ve güç ilişkilerini anlamaya çalıştığını bir bakıma Washington Uzlaşısı öncesinde eski kalkınma iktisadına geri dönüşü çağrıştırdığını belirtmektedir.

Saad-Filho'ya göre (2007: 199) Washington Sonrası Uzlaşısı kalkınma sürecinin tam merkezinde toplumsal ilişkilerde gerçekleşen köklü bir kaymanın yattığı gerçeğini yerinde bir biçimde tespit etmekle birlikte toplulaştırılmış makro iktisadi verilere dayanılarak yapılacak bir çözümleme hem yetersizdir hem de potansiyel olarak yanıltıcıdır. Bununla birlikte Washington Sonrası Uzlaşısı da indirgemecilik, bireycilik, faydacılık ve mübadelenin toplumun bir yönü olmaktan ziyade insan doğasının bir parçası olduğu biçimindeki dogmatik varsayım dahil olmak üzere aynı yönetsel temelleri paylaşmaktadır. Piyasa toplumsal olarak yaratılmış bir kurum olmayıp doğal bir kurumdur. İkisi arasındaki fark önerilen reformların hızı, derinliği ve yöntemi ile ilgilidir. Nitekim Washington Sonrası Uzlaşısı belirli başarısızlıkların düzenlenmesinde sınırlandırılmış devlet müdahalesinin potansiyel yararı olduğunu kabul etmektedir. Kısacası Washington Uzlaşısı fiyatların doğru tayin edilmesi ilkesini temel alırken, Washington Sonrası Uzlaşısı kurumların doğru tayinlenmesine yönelik politikalara odaklanmaktadır.

Sonuç olarak Washington Uzlaşısı ve Washington Sonrası Uzlaşısı ilkeleri kalkınma politikalarının şekillenmesinde belirleyici olurken kalkınma politikalarının ilkelerini de belirlemektedir. Kuzey Kıbrıs'ta neoliberal dönüşüm ele alınırken söz konusu politikaların etkileri de dikkate alınacaktır.

2. KUZEY KIBRIS'IN ÖZGÜNLÜĞÜ

Kıbrıs sorunu ilgili parametrelerin analize dahil edilmediği varsayımı altında, Kuzey Kıbrıs özelinde küreselleşme ve neoliberalizmle bağlantılı olarak gündeme gelen dışa açılma süreci küçük ölçek, etkin olmayan verimsiz üretim, doğal

kaynaklar üzerindeki kısıtlar gibi olguların üretim sürecine etkileri kapsamında ele alınmaktadır. Küreselleşme ve neoliberal politikalarının veri alındığı koşullarda, genel eğilim olarak küçük ada ekonomilerine, doğal kaynaklar, beşeri sermayeyi temel alan hizmetler alanında özellikle kıyı bankacılığı (off-shore) ve turizm gibi alanlarda uzmanlaşmaları önerilmektedir (Read, 2004).

Ancak Kıbrıs sorunun karmaşıklığı, ve de sosyoekonomik yaşama etkileri dikkate alındığında üretim süreci ile ilgili bağlantılar ve dönüşüm, devlet ve uluslararası ilişkiler alanındaki iktidar ilişkileri ile bağlantılı olarak ele alınmak durumundadır. Bunun ötesinde 1974'ten bu yana Kuzey Kıbrıs ekonomisinin Türkiye yardımlarına bağlı olması Kuzey Kıbrıs özelinde, gerek Kuzey Kıbrıs gerekse, dışsal bir olgu olarak, Türkiye'deki toplumsal sınıflar arasındaki çatışma ve çıkarların dikkate alınmasını beraberinde getirmektedir.

Bu koşullar altında Türkiye'nin Kıbrıs politikasının, iktidar bloğunun tercihlerine göre şekillendiği varsayımı temel alınırken, büyük sermaye gruplarının söz konusu iktidar bloğu içerisindeki hegemonik konumu dikkate alınmaktadır (Tahsin, 2012). Bu kapsamda, Türkiye'nin Kıbrıs politikasının şekillenmesinde dış politikanın değişen dinamikleri yerine Türkiye'deki yönetici elitleri ve sermaye çevrelerinin tercihleri, Kuzey Kıbrıs'ın sosyo-ekonomik yaşamına yaklaşımı, çalışmanın öncelikli konusunu oluşturmaktadır.

Kıbrıs'ın Türkiye'ye maliyeti dikkate alınırken, bu maliyetin sürdürülebilirliği ve de söz konusu maliyetlerin ne ölçüde karşılanabildiği sosyo ekonomik politikaların belirlenmeyen olguların anahatlarını tanımlamaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) bir "devlet" olarak tanımlandığı varsayımı altında, KKTC'nin sosyopolitik özü, "Ankara'dan" ne denli otonom olabildiği, KKTC'de toplumsal sınıfları belirleyen sosyal, iktisadi ve siyasi faktörler dikkate alınmaktadır (Trimikliniotis ve Bozkurt, 2010: 101). Bu koşullar altında piyasa-devlet ilişkisi makalenin odak noktasını oluşturmaktadır. Neoliberal politikaların uygulama sürecinin toplumsal sınıflar arasındaki çatışma ile piyasa ve devlet arasındaki etkileşime bağlı olarak ilerlediği temel alınmaktadır.

Kuzey Kıbrıs'ta neoliberal dönüşümün analizi kapsamında Türkiye'deki neoliberal politikaların aşamaları dikkate alınmaktadır; Türkiye ekonomisindeki dönüşüm şu ya da bu şekilde Kuzey Kıbrıs ekonomisi ve de uygulanan politikalara yansımaktadır. Çalışma kapsamında Türkiye'deki neoliberal dönüşüm üç temel dönemleştirme dikkate alınarak analiz edilmektedir. Boratav'ın (2013) yaklaşımına göre ticari liberalizasyonun hızlandığı 1980-1989 dönemi neoliberal dönüşümün ilk aşaması, sermaye hareketlerinin serbestleşmesinin yoğun olarak yaşandığı 1990-2000 dönemi ise ikinci aşamasını oluşturmaktadır. 2002'den günümüze özellikle AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) iktidarının egemen olduğu bu dönem neoliberal dönüşümün üçüncü aşamasını temsil etmektedir. Özellikle Türkiye ekonomisinin en derin krizlerinden biri olan 2001 krizinin ardından uygulanan politikalar devletin yeniden yapılanması, Washington Sonrası Uzlaşım ilkelerinin temel alındığı kurumsallaşma sürecine işaret etmektedir.

Kuzey Kıbrıs özelinde neoliberal dönüşüm de yukarıdaki dönemler dikkate alınarak ele alınırken diğer yandan Kıbrıs sorununun uluslararası alanda yeniden tanımlanma süreci ve bu başlığın Türkiye'deki sermaye çevreleri ile yönetici elitler etkisi dikkate alınarak analiz edilmektedir. Neoliberal dönüşümün ilk

aşaması 1980’li yıllardan 1990’lı yılların ortasına değin süreç Kuzey Kıbrıs özelinde neoliberal dönüşümün ilk aşamasını temsil ederken Kıbrıs sorunun Avrupalılaşması Kuzey Kıbrıs özelinde yeni aktörlerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. 2000’li yıllar Kıbrıs’ın maliyetinin Türkiye’deki büyük sermaye çevreleri ve yönetici elitler tarafından açık bir şekilde tartışmaya açıldığı bir döneme de işaret etmekte, Kuzey Kıbrıs’taki sosyo-ekonomik politikaların şekillenmesinde etkili olmaktadır. Annan Planı referandumu (2004) ardından başlayan süreç ise daha çok AKP ve sermaye çevrelerinin Kıbrıs politikasını yeniden tanımladığı ve diğer yandan neoliberal reformların gerekliliğini öne çıkardığı yeni bir aşamayı temsil etmektedir.

Bu kapsamda taraflar arasında imzalanan protokoller, Türkiye’nin Kuzey Kıbrıs ekonomisine yönelik politika önermeleri neoliberal dönüşümün analiz edilmesinde temel araçlar olarak kullanılmakta böylelikle Kuzey Kıbrıs özelinde uygulanan neoliberal politikaların temel ilkeleri ve de boyutları analiz edilmektedir.

3. NEOLİBERAL DÖNÜŞÜMÜN İLK AŞAMASI

Bilindiği üzere Türkiye özelinde neoliberal dönüşümün ilk aşaması 12 Eylül 1980 darbesi öncesinde yürürlüğe giren 24 Ocak 1980 kararları ile başlamaktadır. Özallı yıllar olarak da adlandırılan bu dönem Washington Uzlaşısı ilkelerine bağlı olarak uygulanan neoliberal politikaların en parlak dönemini de temsil etmektedir (Öniş, 2004). Bu koşullar altında 1980 sonrası dönem Kuzey Kıbrıs toplumu açısından da yeni bir aşamaya denk düşmektedir. KKTC’nin ilan edilmesinin ardından Denктаş ve kurucu parti UBP (Ulusal Birlik Partisi) liderliğinde kurumsal yeniden yapılanma, devletin konsolidasyonuna yönelik politikalar gündeme gelmiş, diğer yandan toplumsal refahı sağlamak amacıyla ekonomik reformların yaşama geçirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

1980’lere değin Kuzey Kıbrıs’ın ekonomik yapısı Türkiye’deki devletçi yaklaşımlara bağlı olarak şekillenirken, 1980 sonrası dönemde Türkiye’deki serbestleşme ve kurumsal yapılanmaya koşut politikaların gündeme geldiği görülmektedir.

Eylül 1974’te kurulan ve Ankara ile Lefkoşe arasında “köprü işlevi” gören Kıbrıs Eşgüdüm Kurulu (Birand,1986), 1981 yılında Kıbrıs İşleri Teşkilatı ve sonrasında 1984 yılında Kıbrıs İşleri Müşavirliği olarak yeniden tanımlanmıştır. 1978 yılından itibaren toplanan” karma ekonomik komisyon” taraflar arasında ekonomik işbirliğinin ana çerçevesini belirleme işlevi görürken, söz konusu komisyon kararları Kuzey Kıbrıs’ta uygulanan ekonomi politikalarının ana çerçevesini de ortaya koymaktadır. Diğer yandan özellikle komisyonun bütçeyi belirleyici kararlar alması bağımsızlık ilkesi bağlamında eleştirilmektedir (Dünya Bankası, 2006: 15).

Özallı yıllar ile birlikte Türkiye’den farklı olarak, Kuzey Kıbrıs’ta özellikle kamu alanında, ücret politikalarının neoliberal ilkelere göre belirlenmesi sürecinin daha yavaş gerçekleştiğini ileri sürmek mümkündür. Diğer yandan Türkiye’deki yönetici elitlerin Kuzey Kıbrıs ekonomisine yönelik turizm vb. yeni yatırım alanları tanımlama, politikalarının etkinliği ve yeni ihrac pazarlarına ulaşabilme

koşullarını gündeme getirdiği görülmektedir. Bununla birlikte, bu dönemde Kuzey Kıbrıs'ın Ortadoğu ülkeleri, İKÖ (İslam İşbirliği Teşkilatı) üyesi ülkeler (SİSAV,1984: 177-184) ile kurabileceği potansiyel ticari ilişkiler, Avrupa kuruluşları ile ilişkiler tartışmaya açılmış, Kuzey Kıbrıs'ta serbest bölge oluşturma koşulları üzerinde durulmuştur.

1984'te Kuzey Kıbrıs'taki bankalar döviz hesabı açmaya başlarken esas dönüşüm Türkiye ile KKTC arasında imzalanan "Ekonomik İşbirliği Protokolü (1986)" ile gerçekleşmiştir. Özal'ın imzasını taşıyan anlaşma ile merkez bankası, para ve kambiyo, bankalar ve offshore bankacılığı ile ilgili kanunlar yasallaşmış, bavl turizmini olumlayan, dış ticaret, eğitim ve bankacılık ve turizm alanlarına önem veren bir strateji belirlenmiştir. Serbestleşmenin önemli aşamaları olarak sayılabilecek, serbest para transferi yapılabilmesi, KKTC kambiyo rejiminin gözden geçirilmesi, gümrük vergilerinin yüzde 30 oranında düşürülmesi Özal döneminde gerçekleşmiştir (Uzgel, 2004: 352). Sonuç olarak 1986 yılında ilk kez taraflar arasında başbakanlık düzeyinde imzalanan ekonomik işbirliği protokolü neoliberal dönüşümün KKTC'ye yansıma biçimlerinin ortaya konması açısından da önemlidir.

Bu dönemde Türkiye'deki hükümetin (Anavatan Partisi) Kıbrıs'la ilgili dış politikasını da yeniden tanımlama yoluna gittiği görülmektedir. Türkiye'nin kredi ihtiyacı üzerinde Kıbrıs'ın etkisini gündeme getiren başbakan olma özelliğine de sahip olan Özal, Kıbrıs'ta serbest bölge kurulmasını, Kıbrıs sorununun çözümü için de bir gereklilik olarak ortaya atmıştır. Özal'ın adaya ziyaretlerine Sakıp Sabancı, Halit Narin, Ali Kocman, Şarık Tara, Feyyaz Berker gibi işadamları eşlik ederken (Uzgel, 2004: 329), o dönemde TÜSİAD (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği) başkanı olan Sabancı Kıbrıs'ın tümüyle bir serbest bölge olmasını savunmuştur. Ancak birçok işadamı adaya yatırım yapabilmek için devletçilik ve bürokrasinin fazlalığından şikayet etmiş, serbest bölge projesi siyasi kaygıların da öne çıkması ile yaşama geçirilememiştir.

Kuzey Kıbrıs ekonomisi açısından bir diğer önemli gelişme İngiltere'de faaliyet yürüten Polly Peck şirketinin yönetim kurulu başkanı Asil Nadir'in, 1980'lerin ortasından itibaren Kuzey Kıbrıs'a gerçekleştirdiği yatırımlar olmuştur. Söz konusu yatırımların Kuzey Kıbrıs'ın ekonomik kısıtlarını aşma noktasında önemli bir işlevi olduğunu ileri sürmek mümkündür. Ancak Asil Nadir'in İngiltere Ağır Dolandırıcılık Masası tarafından suçlanması ardından, Polly Peck şirketinin iflası, genel olarak Kuzey Kıbrıs ekonomisini ve ihraç koşullarını olumsuz etkilemiş, yeni politikaların gündeme sokulmasını gerekliliğini de zorunlu kılmıştır.

1990'lı yıllara girildiğinde serbestleşme politikalarının ilkelerini temel alırken diğer yandan eğitim ve turizm ve inşaat başta olmak üzere özellikle hizmet alanına yoğunlaşan politikalara ağırlık verildiği görülmektedir. Bu dönemde gündeme gelen yasal düzenlemeler, 1988-1992 KKTC Kalkınma Planı ile taraflar arasında imzalanan protokoller kapsamında ele alınmaktadır. Yine kıyı bankacılığı ve kumarhane turizmine yönelik yasal düzenlemelerin bu dönemde öne çıktığı görülmektedir.

1992 yılında imzalanan karma ekonomi komisyonu protokolünde diğer dönemlerden farklı olarak projelerin finansmanı başlığının farklılaştığı dikkat

çekmektedir. Buna göre projeler finansman kaynaklarına göre Lefkoşe ve de Ankara menşeli olarak ayrıştırılmakta, Lefkoşe menşeli projelerin KKTC bütçesi, Merkez Bankası ve KKTC Kalkınma Bankası tarafından, Ankara menşeli projelerin ise Türkiye kurumları tarafından finanse edilmesi öngörülmektedir. Söz konusu ayrışmanın projelerin finansmanı ve yönetimi konusunda ikili bir yapıyı da ortaya çıkardığını ileri sürmek mümkün olmaktadır.

1988-1992 yılları arasında Türkiye yardımlarının geçmiş yılların ortalamasının altında kaldığı görülürken (Türel, 2002: 93), yatırım düzeyi ve kişi başına düşen gelir düzeyinde artış gözlenmektedir. Kamu hizmetlerinin milli gelir içindeki payı ile finansal kurumların ekonomi içindeki payı sanayiye oranla artarken (Özay, 2010: 5) Kuzey Kıbrıs ekonomisinde talep yönlü bir büyüme sürecinin yaşandığı görülmektedir.

4. KIBRIS SORUNUNUN “AVRUPALILAŞMASI”

1990’lı yıllar Kıbrıs sorunu özelinde yeni bir boyutu öne çıkarmaktadır. Kısacası Kıbrıs sorununun “Avrupalılaşması” olarak da adlandırılan bu süreç dış politikanın ötesinde Kıbrıs özelinde içsel dinamiklerin ve de Türkiye’deki iktidar blokunun Kıbrıs’a bakışında önemli değişimleri de beraberinde getirmiştir.

Öncelikle, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Türkiye ve KKTC’nin itirazlarına rağmen AB’ye üyelik başvurusu (1990), Kuzey Kıbrıs’ın “Türkiye ile entegrasyonu” söylemini bir politika açılımı olarak gündeme getirirken, bundan sonraki süreçte Kıbrıs sorunu ile ilgili aktörlere AB de dahil olmuştur.

Diğer yandan AB mahkemeleri tarafından alınan iki önemli kararın Kuzey Kıbrıs ekonomisinde derin etkiler yaratacak bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. 1994 yılında Kuzey Kıbrıs ihraç ürünlerinin AB’ye girişinin yasaklanması Kuzey Kıbrıs’ın ihraç pazarları bileşenini değiştiren bir etki yaratmanın ötesinde ihraç geliri kaynaklarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Polly Peck krizi ile de örtüşen bu süreç Kuzey Kıbrıs’ta ihracat gelirlerinin daha çok Türkiye pazarına bağımlı hale gelmesi ile sonuçlanmıştır. AB İnsan Hakları Mahkemesi’nin Loizidou kararı ise Kuzey Kıbrıs’ta 1974 sonrasında tanımlanan mülkiyet rejiminin sürdürülebilirliğinin sorgulanmasına yol açmış, 1974 sonrasında Kuzey Kıbrıs’ta kurulan “statükonun” meşruluğunu gündeme getirmiştir (Erhürman, 2010).

Erhürman’a (2010: 109) göre bu dönem aynı zamanda Kuzey Kıbrıs’taki sermaye gruplarının olgunlaştığı ve önemli aktörler olarak öne çıktığı bir döneme işaret etmektedir. İlerleyen süreçte KKTO (Kıbrıs Türk Ticaret Odası), İŞAD (KKTC İşadamları Derneği) Annan Planı çerçevesinde Kıbrıs’ın birleşmesine yönelik yükselen sivil toplum hareketinin de önemli bileşenleri olurken, Kuzey Kıbrıs kökenli sermaye çevrelerinin tercihleri ile Kıbrıs’ın AB’ye üyelik sürecinin örtüştüğü görülmektedir.

Yukarıdaki olgulara ek olarak Türkiye ekonomisinde yaşanan 1994 krizinin Kuzey Kıbrıs ekonomisine büyüme oranlarında azalma ve durgunluk olarak yansdığı gözlemlenmektedir. Diğer yandan 1994 krizi sonrasında Türkiye’de uygulanması öngörülen “yapısal uyum ve istikrar” politikalarının bir yansıması olarak makro ekonomi politikalarının yeniden gözden geçirildiği görülmektedir.

Türkiye ve KKTC devlet başkanları tarafından 1997 yılında imzalanan Ekonomik İşbirliği Protokolü (İsmail, 2001) ile taraflar arasında ekonomik ve mali alanda tam entegrasyon söylemi öne çıkmış, güvenlik, savunma ve dış politikada kısmi entegrasyon politikalarının benimsenmemesi dillendirilmiştir. Buna koşut olarak serbestleşme politikalarının Özal döneminde imzalanan 1986 tarihli protokole sadık kalınarak tanımlandığı, 1994 krizi sonrası koşullar temel alınarak IMF (Uluslararası Para Fonu) ortodoksisinin benimsendiği dikkat çekmektedir.

Piyasa ekonomisi koşullarının yerine getirilmesi, rekabet koşulları ile kurumsallaşmanın sağlanmasının yanı sıra özelleştirme politikalarının gerekliliği ilk kez 1993-1997 KKTC Kalkınma Planında yer almaktadır (Eminer ve Güven – Lisaniler, 2013). Bu süreçteki bir diğer değişiklik Türkiye ile Kuzey Kıbrıs arasındaki ilişkileri yürüten koordinasyon kurulunun yasal dayanaklarının yeniden tanımlanması ile ilgilidir. Bu dönemde söz konusu kurum “başbakanlığa (Türkiye) bağlı bir birim” olarak tanımlanmaktadır.

1997 protokolünün söylemine koşut olarak Türkiye yardımlarının arttığı özellikle savunma alanına yoğunlaştığı da dikkat çekmektedir. 1994 krizi sonrasında ise reel büyüme oranının ortalama düzeylerinin altına düşmediği esas olarak KKTC bütçesi içinde yerel gelirlerin payı ile ihracat payının azaldığı ve Türkiye yardımlarının bütçe giderlerine aktarılan payının arttığı görülmektedir (TC Yardım Heyeti Başkanlığı, 2012).

AB Helsinki Zirvesi (1999) ise gerek Kıbrıs sorununun Avrupalılaşması gerekse Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olurken, Türkiye'nin Kıbrıs politikasındaki geleneksel söylemlerin değiştirilmesi gerekliliğine yönelik tartışmaları da tetiklemiştir. Helsinki kararları, Kıbrıs sorununun bir an önce çözümünün gerekliliğine yönelik yeni bir pozisyon almayı da beraberinde getirmekte, 1997 protokolünde alınan kararların yeniden masaya yatırılmasını da gündeme getirmektedir. Bundan böyle Kıbrıs'ın maliyeti TÜSİAD özelinde, sermaye çevreleri tarafından da tartışmaya açılırken, Kıbrıs'ın AB üyeliğinin aynı zamanda Türkiye'nin bölgeye yönelik yatırımlarını da olumlu yönde etkileyecek bir faktör olarak tanımlanmaktadır (Tahsin, 2012). Diğer yandan TÜSİAD Kıbrıs ile ilgili hazırladığı raporda (1998) özellikle kamu harcamalarının yükseliği ve de sosyal güvenlik sisteminin yüksek payına işaret etmekte IMF ortodoksisine sadık kalarak yapısal reformlarının gerekliliğine de vurgu yapmaktadır.

5. KKTC'DEKİ EKONOMİK KRİZ

2000'li yıllara girerken Kıbrıs sorununun “Avrupalılaşmasının” getirdiği ek sorunlarla birlikte özelde bankacılık alanında yaşanan finans krizi Kuzey Kıbrıslıların sosyal yaşamında travmatik etkilere yol açacak sonuçları da beraberinde getirmiştir. Sonan'a (2007: 12) göre söz konusu bankacılık krizi 30 bin vatandaşı etkilerken, 58 bin farklı hesapta toplam 138 milyon dolarlık mevduatı kapsamaktadır.

Söz konusu krizin maliyetlerinin nasıl üstleneceğine yönelik tartışmalar ise o dönemde Kuzey Kıbrıs Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde gerek adaylar gerekse Lefkoşe ve Ankara arasındaki çatışmaları da öne çıkarması açısından ayrı bir

öneme sahiptir. Ankara, Kuzey Kıbrıs'a sağlayacağı 100 milyon dolarlık yardımı, Cumhurbaşkanı adayı Derviş Eroğlu'nun, Denктаş karşısında adaylıktan çekilmesi koşuluna bağlarken, Kuzey Kıbrıs siyasetini belirleme noktasında "yardım kozunu" kullanabileceğini ortaya koymuştur (Sonan, 2007: 13). 2000 yılında krize yönelik açıklanan önlemler paketi sendikalar ve iş çevrelerinin eleştirilerine yol açarken, söz konusu politikaların uygulanması sekteye uğramıştır.

Söz konusu bankacılık krizi aslında neoliberal politikaların bir yansıması olarak finanslaşmanın boyutlarını da ortaya koymaktadır. Krizin ertesinde mali piyasaların yeniden yapılanmasına yönelik yasal düzenlemeler gündeme gelirken, kara para aklamaya yönelik önlemlerin ele alınması dikkat çekmektedir.

Ancak söz konusu kriz döneminde ekonominin yeniden canlanmasına yönelik alınan önlemler arasında Gece Kulüpleri ve Benzeri Eğlence Yerleri Yasası (2000) gibi önlemler daha çok "hizmetler" alanına ağırlık verilmesi ile sonuçlanmakta diğer yandan söz konusu sektörlerin sosyo-ekonomik yaşama etkileri ayrı bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde ekonomiyi yeniden canlandırmak amacı ile gündeme gelen teşvik yasası ile sermaye çevrelerini rahatlatıcı önlemler alınmaya çalışıldığı görülmektedir.

Sonuç olarak 2000'li yıllar, Kıbrıs sorununun "Avrupalılaşması" ile kemer sıkıcı önlemlerin, patrimonial sisteminin sorgulanırken var olan statükoya alternatif yeni çözüm arayışlarının gündeme geldiği bir döneme işaret etmektedir.

6. AKP DÖNEMİ VE TÜRBÜLANS YILLARI

2001 krizi ardından iktidara gelen AKP'yi gerek neoliberal dönüşüm açısından gerekse Türkiye'nin dış politikasının yeniden tanımlanması açısından geçmiş dönemlerden farklı uygulamaları yürürlüğe sokma doğrultusunda hareket eden bir aktör olarak tanımlamak mümkündür.

Kasım 2002 ve Ekim 2005 arası dönem, "AKP'nin altın yılları" olarak değerlendiren Öniş ve Yılmaz (2009: 8), bu dönemde Avrupalılaşmanın temel politika olarak belirlendiğini belirtmektedir. AKP'nin AB gündemine odaklanan bir parti olarak hareket etmesi onu yakın tarihteki diğer siyasi partilerden farklı kılarken, bu koşullar altında TUSİAD ile AKP'nin AB politikasının örtüştüğü görülmektedir. Annan Planı müzakereleri ile birlikte ilerleyen bu süreçte geleneksel politikaların terkedileceği açık bir şekilde ifade edilmektedir.

Kuzey Kıbrıs özelinde ise Annan Planı'na yönelik tartışmalar, 1974'ten bu yana uygulanan sosyo-ekonomik politikaların sorgulanması süreci ile örtüşürken, AB üyeliği ve de Annan Planı çatısı altında adanın birleşmesi alternatif çözüm önerisi olarak meşruluk kazanmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere bu dönemde Kuzey Kıbrıs'ta yükselen toplumsal muhalefetin söylemleri ile AKP ve büyük sermaye çevrelerinin Kıbrıs sorununa bakışının örtüştüğü gözlemlenmektedir. Bu koşullar altında gerçekleşen KKTC cumhurbaşkanlığı seçimleri, Mehmet Ali Talat'ın galibiyeti ile sonuçlanmış, 1960'lı yıllardan bu yana Türk toplumuna liderlik eden Denктаş'ın aktif siyasi yaşamının sonlanmasını da beraberinde getirmiştir.

Bu dönemde Türkiye'deki ekonomik canlanmaya koşut olarak, Kuzey Kıbrıs ekonomisinde de büyüme oranlarının arttığı görülürken, CTP (Cumhuriyetçi Türk Partisi) ile AKP'nin uyumlu hareket etmesi beklenmektedir. Ancak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek taraflı AB üyeliği ve Annan Planı'nın adanın her iki tarafında gerçekleşen referandum sonucunda kabul edilmemesi Kuzey Kıbrıs ekonomisini yeniden zorlayacak olan bir dizi faktörü beraberinde getirmiştir.

Annan Planı referandumu sonrası adada ortaya çıkan ikili yapı karşısında AB Kuzey Kıbrıs ekonomisine yönelik bir dizi kararlar almak durumunda kalırken, söz konusu düzenlemelerin henüz tam olarak yaşama geçirilememesi de ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğrudan Ticaret ve Finansal Yardım Tüzüğü (2004), Kuzey Kıbrıs'ın havalimanı ve limanlarından AB ülkeleri ile ticaret yapmasını öngörmesine rağmen, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin engellemeleri sonucunda askıya alınmıştır. Buna ek olarak AB, Yeşil Hat Tüzüğü diye adlandırılan, Kuzey Kıbrıs toprakları ile Kıbrıs Cumhuriyeti (Güney Kıbrıs) arasında mal, hizmet ve kişilerin dolaşımı konusunu düzenleyen ve 29 Nisan 2004 tarihinde yürürlüğe giren tüzük ile iki toplum arasındaki ticaretin kolaylaştırılmasını amaçlamıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün onaylanması için Kapalı Maraş bölgesinin kendi kontrolüne, Gazimağusa Limanı'nın da AB'nin yönetimine devredilmesi gibi şartlar öne sürerken bu süreç Türkiye'nin AB ile yürüttüğü müzakere başlıkları ile bağlantılı ilerlemektedir. Türkiye'de ise AKP hükümeti, "kazan-kazan" stratejisi ile hareket ederken, örneğin Maraş için önce Kuzey Kıbrıs limanlarının ticarete açılması gerektiğini savunan bir yaklaşımı temel almaktadır (Tahsin, 2010).

Annan Planı referandumu sonrasında AKP hükümetinin öncelikle bölgesel politikalar oluşturulması ve jeopolitik bir unsur olarak kazan-kazan stratejisi temel olarak Kıbrıs politikasını yeniden şekillendirme yoluna gittiği ileri sürülebilir. Diğer yandan bu dönemde Kuzey Kıbrıs'taki siyasi aktörlerin yeniden yapılanma sürecine girdiği görülmektedir.

7. DEVLETİN ETKİN OLMADIĞI TEZİ VE REFORMLAR

Annan Planı tartışmalarının gölgesi altında şekillenen politikaların ardından Kuzey Kıbrıs ekonomisine yönelik reformların gerekliliğine yönelik tartışmaların özellikle Ankara -Lefkoşe ilişkilerinin şekillenmesi sürecinde belirleyici bir unsur olduğu görülmektedir. 2000'li yıllar ile birlikte neoliberal dönüşüme koşut olarak gündeme gelen reformlar, sosyal güvenlik, mali piyasalar ve bankacılık, özelleştirme alanlarına odaklanmaktadır. Söz konusu politikaların yaşama geçirilmesi noktasında Ankara'nın kararlı duruşu, "yardım" kartının önemli bir koz olarak kullanma eğilimini öne çıkarmaktadır. Bu eğilim, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ın IMF'si olarak da adlandırılmasını beraberine getirmekte söz konusu dönem kurumsal yeniden yapılanma açısından da farklı dinamikleri içermesi açısından geçmiş yıllardan farklılaşmaktadır.

2004 yılından bu yana Kuzey Kıbrıs'a yapılan yardımlar kredi ve hibe olarak iki ayrı kategoride ele alınmaktadır. Türkiye Yardım Heyetinin söz konusu yardımların koordinasyonundan sorumlu olduğu özellikle belirtilirken Türkiye'nin Lefkoşe Büyükelçiliği tarafından 2004-2008 yılları arasında yayınlanan yıllık raporlarla Türkiye yardımlarının genel dağılımı hakkında bilgilendirme

yapılmaktadır. Yıllık raporlarda kredilerine etkinliği sorunu ile bütçe harcamalarının büyüklüğüne dikkat çekilmekte, yardımlar ve etkinlik ile devletin etkinliği masaya yatırılmaktadır.

Bu dönemde devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik IMF ortodoksisine bağlı politikaların gündeme gelmesi, Dünya Bankası tarafından “Kuzey Kıbrıs’ta Ekonomik Büyümenin Sürdürülebilirliği ve Kaynakları” (2006) başlıklı rapor ile benzerlik göstermektedir. Rapor, kamu sisteminin etkin olmayan yapısını öne çıkarmakla birlikte, sosyal güvenlik alanında reformların gerekliliğinin altını çizmektedir. Buna ek olarak rapor rant kollayıcılık, patrimonyal sistem, müşteri odaklı politikaların Kuzey Kıbrıs ekonomisini şekillendirdiğine vurgu yapmaktadır. Dünya Bankası’nın Kuzey Kıbrıs ekonomisine yönelik ilk çalışması olma özelliği de taşıyan bu rapor ile devletin etkin olmadığı tezi temel alınmakta ve özellikle bu noktada reformların yapılması gerekliliği tartışmaya açılmaktadır.

Bu dönemde TÜSİAD’ın Kuzey Kıbrıs ekonomisi ile ilgili yayınladığı üçüncü rapor (TÜSİAD, 2009) da devletin etkinliği sorununu öne çıkarmakta, daha rekabetçi bir ekonomik yapıya kavuşulması adına reformların gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Enformel sektör, yüksek bütçe açıkları, dış talebe bağımlılık, sosyal güvenlik sisteminin bütçe üzerindeki yükü, düşük verimlilik ve düşük üretim kapasitesi aşılması gereken sorunlar olarak tanımlanmakta bu noktada deregülasyon ve de devletin yeniden yapılanması görüşü öne çıkmaktadır.

Bu koşullar altında CTP iktidarı döneminde imzalanan ekonomik ve mali işbirliği (2007-2009) protokolü Türkiye ile Lefkoşa arasında imzalanan ilk “uç yıllık protokol” olma özelliğini de taşımaktadır. Taraflar arasındaki işbirliğinin sürdürülmesinin reformların yapılmasına bağlı olacağına dair ifadeler IMF’nin “koşulluluk” ilkesini anımsatmakta, Ankara’nın reformların yaşama geçirilmesi noktasındaki kararlılığını da ortaya koymaktadır.

Kamu sektöründe ücretlerin belirlenme koşullarının değiştirilmesi (İki ayda bir hayat pahalılığı oranı yerine yılda iki kez artırılması), sosyal güvenlik reformunun yaşama geçirilmesine yönelik oluşturulan yasal düzenlemeler (2008) tepkilere yol açmakta siyasi krizi derinleştirici etkileri de beraberinde getirmektedir. Söz konusu reformların içeriği ile koşulluluk ilkesini gündeme getiren protokoller, sendikalar ile hükümet arasında yeni çatışma başlıklarının ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan bu dönemde iş çevrelerinin beklentilerinde farklılaşma dikkat çekmektedir. Annan Planı sürecinde ortaya çıkan ittifakın söz konusu dönem ile birlikte dağıldığı hükümetin iş çevreleri ve sendikaların beklentilerine yanıt vermekte zorlandığı görülmektedir.

2008 yılı ile birlikte dünya ekonomisindeki krizin de etkisiyle yüksek büyüme döneminin sonuna gelinirken, söz konusu durgunluğun Kuzey Kıbrıs ekonomisini Türkiye’ye göre daha derinden etkilediği gözlemlenmektedir. Özellikle Kuzey Kıbrıs ekonomisinde emlak piyasasının dışa bağımlı yapısının bu koşullardan daha fazla etkilendiği görülmektedir (DPÖ, 2012).

Devletin etkin olmadığı tezlerinin yoğun olarak tartışıldığı bu dönemde tahmin edilen aksine Türkiye yardımlarının miktarının arttığı ancak esas olarak dağılım alanının farklılaştığı görülmektedir. 2008 krizinin etkisi ile yardımların önemli bir kısmı bütçe harcamalarının karşılanması için ayrılırken, 2005-2008 arası dönemde Türkiye yardımlarının yatırımlara, reformlar için verilen hibelere ve de savunma

harcamlarına aktarıldığı görülmektedir. 2001 yılında Türkiye'nin 201.5 milyon dolar tutarında yardım yaptığı, 2009 yılına geldiğinde yardım miktarının 603 milyon dolara ulaştığı açıklanmıştır (KKTC Ekonomik Durum Raporu, 2012).

8. NEOLİBERALİZMİN YENİ AŞAMASI

Kuzey Kıbrıs özelinde özellikle 2000'li yılların ortasından itibaren gündeme gelen reformlara bağlı olarak kemer sıkma politikalarını yaşama geçirme girişimleri Kuzey Kıbrıs'taki hükümetlerin yönetememe krizini derinleştirici etkileri de beraberinde getirmiştir. Nitekim 2009'da yapılan parlamenter seçimler, hükümet değişikliği ile sonuçlanmış, CTP iktidarı yerini UBP iktidarına bırakmıştır.

2009 yılında "acil mali önlemler programı" gündeme gelirken, Ankara ile UBP hükümeti arasında, 2010-2012 dönemini kapsayan yeni bir "ekonomik ve mali işbirliği protokolü" imzalanmıştır. Söz konusu protokollerde kamu sektörü etkinliği ve de özel sektörün rekabet edilebilirlik koşullarının artırılmasına odaklanılmakta, mali sektörün yeniden yapılanması acil önlemler arasında sıralanmaktadır (Ekonomik İşbirliği Protokolü, 2010-2012).

Bir önceki hükümet döneminde artan tepkilerden dolayı yürürlüğe giremeyen uygulamaların, bu kez UBP iktidarı ile yaşama geçirildiği görülmektedir. Bu kapsamda, sosyal güvenlik reformunda bir ileri aşama olarak emeklilik yaşının yeniden belirlenmesi, 2012 yılında yürürlüğe girerken, 2010 yılında asgari ücret düzeyinde ilk kez artış gerçekleşmemiş, kamu çalışanlarının ek mesai ödenekleri kaldırılmıştır. Bu dönemdeki bir başka farklılık söz konusu protokollere ilişkin raporların, "Türkiye'nin Lefkoşe Büyükelçiliği" yerine "Türkiye Yardım Heyeti" tarafından ilan edilmesi ile ilgilidir. Söz konusu farklılık yardımların yönetimi konusunda farklı bir kurumsallaşma eğilimini de ortaya çıkarmaktadır.

Sıkı mali önlemlere rağmen AKP hükümetinin bu dönemde özellikle adaya yönelik yatırımlar başlığına ayrı bir önem verdiği de görülmektedir. Söz konusu eğilimi Türkiye'nin, KKTC'yi Doğu Akdeniz'in "Rivierası" yaptığı söyleminin ön plana çıkması şeklinde özetlemek mümkün. Bafra Turizm bölgesinde Türkiye kökenli büyük sermaye gruplarının yatırımları öne çıkmakta, yine ihale ve teşvik yasaları ile yeni yatırım alanları belirlenmektedir. Türk Ekonomi Bankası, TOBB ve Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Türk-KKTC İş Konseyi işbirliği ile hazırlanan "KKTC Gelecek Stratejileri Raporu (2010)" ile yatırımların teşvik edilmesi hedeflenmektedir. Bu işbirliğinin sonuçlarından biri de KKTC Yatırım Danışma Konseyinin kurulması olmuştur. Böylelikle Kuzey Kıbrıs'taki yatırımların koordinasyonunun, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs hükümet yetkilileri ile iki tarafın özel sektör temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır (Tahsin, 2010).

Komisyonun ilk toplantısında Kuzey Kıbrıs ekonomisine yönelik olarak yapılan öneriler 38 maddede özetlenmektedir. AB üyeliği koşullarının da dikkate alındığı öneriler paketi, yabancı yatırımların teşviki için gerekli düzenlemeler, yabancıların konut alımını kolaylaştıran düzenlemeler, ücretlere yönelik müdahale, özelleştirmeler, Kuzey Kıbrıs'taki bankaların kredi maliyetlerini

düşürmesi gibi konuları içermektedir. Turizm, eğitim, enerji, iletişim alanına yönelik yatırımlar öncelikler arasında yer almaktadır.

Bu dönemde dikkat çeken diğer gelişmeler, Dünya Bankası'nın uyarıları da dikkate alınarak, kıyı bankacılığına getirilen yeni düzenlemeler olmuştur. Yine altyapı projelerine yönelik yatırımlara özel bir önem verildiği de görülmektedir. Bunun ötesinde Türkiye Yardım Heyeti aracılığıyla Kuzey Kıbrıs'ın günlük yaşamına yönelik farklı müdahaleler de somut bir şekilde gündeme gelmekte. Türkiye yardımları ile köylere cami inşası, Hala Sultan TOBB İlahiyat Koleji inşasına yönelik protokol (2013) Kuzey Kıbrıs'a dinsel değerlerin AKP hükümeti tarafından ihraç edilmesi tartışmalarını da beraberinde getirmektedir.

AKP hükümeti devletin hantal olduğu tezi üzerinde ısrarla durduğu bu dönemde özelleştirme ve kamu harcamalarının azaltılmasına yönelik politikaların yaşama geçirilmesi noktasında ağırlığını hissettirmektedir. AKP, bütçe harcamalarının yüzde 40'lık kısmının personel giderlerine aktarıldığı ve Türkiye yardımları ile finanse edilen yapının sürdürülemez olduğunu ilan ederken, neoliberal politikaları merkezine almaktadır.

Bu dönemde, Kuzey Kıbrıs'ın daha net bir şekilde neoliberal politikalarla tanıştığını ileri sürmek mümkündür. Kemer sıkma ve özelleştirme politikalarına karşı alanlara çıkan Kuzey Kıbrıslıların Türkiye aleyhinde açtığı pankartlar karşısında Başbakan Erdoğan'ın "bizden beslenenlerin bunu yapması manidar" şeklindeki ifadeleri kullanması ise Ankara ile Lefkoşa arasında gerilimi tırmandıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Erdoğan özelinde ortaya konan "besleme" söylemi, AKP'nin Kuzey Kıbrıs'taki toplumsal muhalefet ile bağlarını koparmasına yol açarken, yüksek ücret argümanı ile Türkiye kamuoyunun kemer sıkma politikalarının gerekliliğine ikna edilebileceği ve UBP hükümetinin baskı altına alınabileceği bir hareket alanı yaratılmış oldu.

Yine Türkiye Teknik Heyet Başkanı Halil İbrahim Akça'nın Türkiye'deki "Fortune" dergisinde yayınlanan röportajında (Şubat, 2011) "Türkiye, KKTC'nin İMF'si olduğuna" dair açıklamaları adadaki sendikaların kemer sıkma politikalarına yönelik tepkilerini artırmış Ankara ile Lefkoşa arasında yeni bir gerilim başlığı ortaya çıkarmıştır (Milliyet, 11 Şubat 2011).

6 Nisan 2011 tarihinde Kuzey Kıbrıs Resmi Gazetesi'nde onaylanan "Kamu Finansmanı ve Borç Yönetimi Yasa Tasarısı" ile neoliberal politikaların uygulanmasında önemli bir aşama katedilirken, AKP hükümeti bundan sonraki sürece teknokrat kökenli bir büyükelçi ile devam etme kararı aldı. Sekiz yılı aşkın bir süredir Türkiye yardımlarının koordinasyonu görevini üstlenen Yardım Heyeti Teknik Başkanı Halil İbrahim Akça, Kuzey Kıbrıs'ın ilk teknokrat büyükelçisi ünvanını alırken söz konusu görev değişikliği AKP dönemine ilişkin bir başka özgünlüğü temsil etmektedir.

Diğer yandan kemer sıkma politikaları ile birlikte bu döneme Kuzey Kıbrıs kurumlarının özelleştirilmesi ile ortaya çıkan çatışmalara damgasını vurmakta. Doğa Akdeniz Koleji ve KTHY özelleştirme süreci ile özel sermayeye alan açıldığı, AKP 'ye yakın sermaye çevrelerinin çıkarlarının desteklendiği görüşü öne çıkmaktadır. KIBTEK özelleştirilmesinin gündeme gelmesi ise siyasi iktidarın gücünü borçların toplanması yerine kurumun özelleştirilmesi doğrultusunda kullanması açısından eleştirilere neden olmaktadır.

Bu dönemde Kuzey Kıbrıs iş çevreleri arasında farklı eğilimlerin de ortaya çıktığı görülmektedir. KTTO AB sürecine daha fazla eklemlenirken İŞAD teşviklerin bölüşüm sürecinin daha şeffaf olması ve de Kuzey Kıbrıslı işadamlarının da bu süreçten yararlanması gerektiği görüşünü öne çıkarmaktadır. İŞAD özellikle özelleştirme sürecinden Kuzey Kıbrıslı işadamlarının yararlanılması gerektiğini talep etmektedir. Bu dönemde TÜSKON (Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu) ile bağlantılı olarak Kıbrıs Türk İş Adamları Konseyi (KTİAK) kurulması da AKP döneminde oluşan yeni iktidar bloğunun bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

2010-2013 döneminde Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'a yaptığı yardım miktarının azaldığı görülürken, bütçe açıklarının finansmanına ayrılan kaynakların azaldığı ancak görece olarak yatırımlara daha fazla pay ayrıldığı görülmektedir. Bu dönemde yardımların dağılımı ve de yatırım alanlarının belirlenmesi noktasında AKP iktidarına yakın sermaye çevrelerine ağırlık verildiği de görülmektedir (KKTC Ekonomik Durum Raporu, 2012).

Söz konusu reform tartışmalarının ortaya çıkardığı tepkiler özellikle UBP hükümetine yönelik eleştirileri artırırken Temmuz 2013 tarihinde yapılan parlamenter seçimlerde UBP'nin tarihi yenilgisi ile sonuçlanmıştır (Temmuz, 2013). CTP-DP koalisyonunu iktidara taşıyan Temmuz seçimlerinin ardından AKP hükümeti, 2013-2015 dönemini kapsayan, "Sürdürülebilir Ekonomiye Geçiş" programının yaşama geçirilmesine yönelik beklentilerini dillendirmeye devam etmektedir.

9. SONUÇ

Bu çalışmada Kuzey Kıbrıs ekonomisinde, Türkiye'nin 1980'li yıllarını andıran reformların özellikle 2000'li yıllar ile birlikte yaşama geçirildiği görülürken söz konusu değişikliklerin aslında Türkiye'deki neoliberal dönüşüme koşut olarak yaşandığı analiz edilmeye çalışılmıştır. Özellikle 2000'li yıllarda gündeme gelen politikalar Türkiye'deki uygulamalara paralel olarak Washington Sonrası Uzlaşılıklarını temel almaktadır.

Neoliberal reformların yaşama geçirilmesinin kaçınılmaz olduğu görüşü ağırlık kazanırken, Kuzey Kıbrıs'taki yönetici elitlerin de neoliberal reformların gerekliliği doğrultusunda hareket ettiği görülmektedir. Devletin etkin olmadığı, piyasaların etkinliği için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekliliği uygulanması gereken temel politikalar olarak tanımlanmaktadır. Bunun dışında ne tür alternatif politikaların uygulanabileceği pek de gündeme gelmemektedir.

Kıbrıs sorununun kendisinin Kuzey Kıbrıs'taki neoliberal dönüşümün hızını yavaşlattığını da ileri sürmek mümkündür. Aslında 2000'li yıllarda gündeme gelen politikaların, 1980'li yılların ortalarından itibaren tartışılmakla birlikte yaşama geçirilme koşullarının ancak bu süreçte mümkün olabildiği görülmektedir. Kuzey Kıbrıs'taki toplumsal muhalefetin zaman zaman söz konusu reformların yaşama geçirilmesine direnç göstermesine rağmen, siyasi krizler seçimler aracılığıyla değişen hükümetler aracılığıyla aşılmaya çalışılmaktadır.

2000’li yıllarda yaşanan özgünlükler AKP hükümetinin Kıbrıs politikasındaki değişim ve de devletin yeniden yapılanmasına yönelik reformların öne çıkması şeklinde özetlenebilir.

AKP döneminde yeniden tanımlanan iktidar bloğunun tercihleri ile Lefkoşe hükümetleri arasındaki gerilimlere rağmen devletin yeniden yapılandırılması kemer sıkma politikaları vb. aracılığıyla yaşama geçirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye yardımlarının etkinliği tartışmaya açılırken, söz konusu yardımların Kuzey Kıbrıs ekonomisine yarattığı katma değer ve de yatırımların miktarı yerine ne şekilde bölüştüğü vb. olgular geri plana itilen başlıklar arasında yer almaktadır.

Geçmiş yıllardan farklı olarak AKP döneminde yardım kartının kemer sıkma politikalarının yaşama geçirilmesi noktasında siyasi bir koz olarak kullanması da Kuzey Kıbrıs ekonomisinin yardımlara bağımlı yapısının oluşturduğu kısır döngüyü ele vermektedir. Söz konusu reformların yardımlara bağımlı yapıyı değiştirip değiştiremeyeceği, reel ekonomide ne denli bir dönüşüme yol açacağı da bu kapsamda ele alınması gereken başlıklar arasında yer almaktadır. Sonuç olarak piyasaların etkinliği ve de devletin etkin olmadığı varsayımını temel alan neoliberal reformların sonucunda toplumsal refah düzeyinin ne şekilde etkileneceği daha ayrıntılı olarak tartışılmalıdır.

Neoliberal reformları yaşama geçiren ülke deneyimlerinden yola çıkarak Kuzey Kıbrıs’taki toplumsal yapının ne şekilde etkileneceğini öngörmek mümkün olabilmektedir. Bu süreçte kazananlar ve kaybedenlerin kimler olacağı sorusu önem kazanmaktadır. Kemer sıkma politikalarının gelir bölüşümünde önemli değişikliklere yol açması beklenirken, refah kayıplarının özellikle kamu alanında istihdam edilen ve de Kuzey Kıbrıs nüfusunda önemli bir büyüklüğe sahip olan bu kesimi olumsuz etkilemesi beklenmektedir. Özelleştirme ve deregülasyon politikalarının özel sermayeye yeni alanlar açması beklenirken özellikle tarımsal üretim de söz konusu reformlardan etkilenen başlıca sektörlerden biri olarak tanımlanmaktadır. Kuzey Kıbrıs özelinde ise Türkiye yardımlarına bağımlı yapının dönüştürülmesi noktasında AKP’nin kemer sıkma politikalarının ötesine geçemediği, bununla birlikte söz konusu bağımlı yapıyı kendi siyaseti doğrultusunda yeniden tanımladığı görülmektedir.

Bu koşullar altında Kuzey Kıbrıs ekonomisinin kendi kendine yeterliliği sorunun aşılıp aşılamayacağı esas odaklanılması gereken sorun olmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Birand, M. A. (1986), *Diyet*, İstanbul: Milliyet.

Boratav, K. (2013), “Neo-liberalizmin Üç Dönemi: Dış Dengesizlikler”, <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/korkut-boratav/neo-liberalizmin-uc-donemi-dis-dengesizlikler-76437>, Erişim tarihi: 20.09.2013.

Bourdieu, P. (1988), “The Essence of Neoliberalism”, *Le Monde Diplomatique*, <http://mondediplo.com/1998/12/08bourdieu>, Erişim Tarihi: 07/10/2013.

Devlet Planlama Örgütü (DPÖ) (2012), Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Lefkoşa.

Dünya Bankası (2006), “Sustainability and Sources of Economic Growth in the Northern Part of Cyprus” (Kuzey Kıbrıs’ta Ekonomik Büyümenin Sürdürülebilirliği ve Kaynakları), Volume II: Technical Papers.

Ekonomik İşbirliği Protokolü (2010-2012), TC Lefkoşe Büyükelçiliği, Yardım Heyeti Başkanlığı, http://www.yhb.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&id=27&Itemid=252, Erişim Tarihi: 09.09.2013.

Eminer, F., Güven-Lisaniler F. (2013), “Özelleştirmenin Çalışanların Refahı Üzerindeki Etkisi: Kıbrıs Türk Hava Yolları Örneği”, <http://i-rep.emu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11129/776/1/Ozelle%C5%9Firme%20ve%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fanlar%C4%B1n%20refah%20kayb%C4%B1.pdf> Erişim Tarihi: 12.09.2013.

Erhürman, T. (2010), *Kıbrıs’ın Kuzeyinde Yeni Sol -Kıbrıs Türk Soluna Eleştirel Bir Bakış*, Lefkoşe, Işık Kitabevi Yayınları.

Fine B. (2006), “The New Development Economics”, Fine B., Jomo K. S. (der), *The New Economics After Washington Consensus*, India, Zed Books: 1-21.

Harvey, D. (2005), *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford, Oxford University Press.

Isachenko, D. (2012), *The Making of Informal States: Statebuilding in Northern Cyprus and Transdnistria*, New York, Palgrave Macmillan.

İsmail, S. (2001), *TC-KKTC ikili anlaşma, protokol ve sözleşmeleri*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 15, Lefkoşa, KKTC.

KKTC Ekonomik Durum Raporu (2012), TC Lefkoşe Büyükelçiliği, Yardım Heyeti Başkanlığı, [http://www.yhb.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&id=27&Itemid=252\(04.09.2013\)](http://www.yhb.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&id=27&Itemid=252(04.09.2013))

Öniş, Z. (2004), “Turgut Özal and His Economic Legacy: Turkish Neo-liberalism in Critical Perspective”, *Middle Eastern Studies*, 40(4): 113-134.

Öniş, Z. ve Yılmaz S. (2009), “Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era”, *Turkish Studies*, 10(1): 7-24.

Özay, M.(2010), *Sustainability of microstates : the case of North Cyprus*, Salt Lake City : University of Utah Press.

Poulantzas, N. (1968), *State, Power, Socialism*, London: Verso.

Read R. (2004), “The implications of increasing globalisation and regionalism for the economic growth of small island states”, *World Development*, 32(2): 365-378.

Saad – Filho A. (2007), “Washington Uzlaşmasından Washington Sonrası Uzlaşmasına: İktisadi Kalkınmaya Dair Neoliberal Gündemler” Alfredo Saad-Filho, Deborah Johnston (der.), *Neoliberalizm Muhalef Bir Seçki*, İstanbul, Yordam, ss: 91-202.

Saad – Filho Alfredo (2010), “From Washington Consensus to Inclusive Growth: The Continuing Relevance of Pro-Poor Policy Alternatives”, Background paper *World Economic and Social Survey 2010*, http://www.un.org/esa/analysis/wess/wess2010workshop/wess2010_filho.pdf, Erişim tarihi: 2 Ağustos 2011.

Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV) (1984), *Uluslararası Alanda Kıbrıs Turk Toplumunun Siyasi ve İktisadi Meseleleri*, İstanbul: SİSAV.

Sonan, S. (2007), “From Bankruptcy to Unification and EU-Membership? The Political Economy of Post-Nationalist Transformation in Northern Cyprus”, *RAMSES Working Paper 9/07*, European Studies Centre, University of Oxford

Tahsin E. (2010), “Yeni Kıbrıs Çıkartması” (New Cyprus Intervention) <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/emine-tahsin/yeni-kibris-cikartmasi-34410>, Erişim Tarihi: 8.02.2013.

Tahsin, E. (2012), “Making Sense of Turkey's Changing Cyprus Policy: The EU Factor and the Shifting Preferences of the Power Bloc”, Nicos Trimikliniotis and Umut Bozkurt (der.) *Beyond a Divided Cyprus A State and Society in Transformation*, Palgrave Macmillan, 135-151.

Trimikliniotis, N. and Bozkurt U. (2010), “Rethinking Cypriot State Formations”, *The Cyprus Review*, 22(2): 87-110.

Trimikliniotis, N. and Bozkurt U. (2012), “Rethinking the Postcolonial Cypriot Statehood: the Cyprus Problem, Class Struggle and Ethnic Conflict”, Nicos Trimikliniotis and Umut Bozkurt (der.), *Beyond a Divided Cyprus A State and Society in Transformation*, Palgrave Macmillan, 47-67.

TC Lefkoşe Büyükelçiliği, Yardım Heyeti Başkanlığı (2004), *KKTC’de Ekonomik Gelişme ve Altyapı Yatırımları 2001-2004*, http://www.yhb.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&id=27&Itemid=252, Erişim Tarihi: 09.09.2013.

TC Lefkoşe Büyükelçiliği, Yardım Heyeti Başkanlığı (2004), *2004 Faaliyet Raporu*, http://www.yhb.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&id=27&Itemid=252, Erişim Tarihi: 09.09.2013.

TC Lefkoşe Büyükelçiliği, Yardım Heyeti Başkanlığı (2012), http://www.yhb.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&id=27&Itemid=252, Erişim Tarihi: 09.09.2013.

TC Lefkoşe Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2011), *KKTC'nin Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik Ticari İlişkileri 2011 Yılı Raporu*, <http://www.counsellors.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=368&dil=TR&ulke=KKTC>, Erişim Tarihi: 09.11.2013.

TÜSİAD (1998), *Kuzey Kıbrıs Turk Cumhuriyeti Ekonomisi: Sorunlar ve Çözümler*, TUSİAD-T/98, İstanbul.

TÜSİAD (2009), *Avrupa Birliği Kapı Aralığına Sıkışmış Ülke: Kuzey Kıbrıs*, İstanbul.

Uzgel, İ. (2004), *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, Ankara: İmge.

Emine Tahsin has graduated from Istanbul University Faculty of Economics in 1994 and holds a Phd in Economics from Istanbul University (2007). She has continued post-doctoral research in University of London (2011-2102). She is currently assistant professor in Faculty of Economics at Istanbul University. Her research interests are development economics, Latin American development experiences and Cyprus studies.

Emine Tahsin, 1994 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat (İngilizce) bölümünden mezun oldu. Doktora derecesini yine aynı üniversitenin İktisat Bölümü'nden aldı (2007). Doktora sonrası çalışmalarına Londra Üniversitesi'nde devam etti (2011-2012). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde yardımcı doçent olarak görev yapmaktadır. Çalışma başlıkları arasında kalkınma iktisadı, Latin Amerika'da kalkınma ve bütünleşme deneyimleri ve de Kıbrıs araştırmaları yer almaktadır.